

**СУЧАСНІСТЬ У МИНУЛОМУ:
БІЙ ПІД ГУРБАМИ 21–25 КВІТНЯ 1944 Р.**

Ключові слова: Гурби, УПА, НКВС, боротьба, 1944 рік.

Keywords: Gurby, UPA, NKVD, struggle, 1944 year.

Сьогодні продовжується боротьба українського народу проти російського загарбника. На жаль, мотиви та методи війни й терору залишилися ті ж самі, що і були у ХХ ст., тому вивчення історії УПА є яскравою можливістю зрозуміти, хто ж такі росіяни та як із ними боротись. Тематика бою під Гурбами 21–25 квітня 1944 р. надалі залишається малодослідженою. Через політику замовчування в СРСР фактів відкритої боротьби українських повстанців з радянськими військами робота зі встановлення особистих даних загиблих бійців Української Повстанської Армії та місцевостей, із яких вони походять, розпочалася лише на початку 90-х рр. ХХ ст. [6, 69]. З огляду на це ретельне прочитання джерел, їх аналіз та систематизація дасть нові вектори у вивченні боротьби УПА проти сталінського режиму.

На початку 1944 р. відділи УПА контролювали значну частину сіл Волині та Полісся, робили часті напади на важливі транспортні магістралі, блокували райцентри, де відсиджувався радянський партійний актив під прикриттям гарнізонів [7, 304].

В «Огляді бойових дій УПА-Південь за січень–серпень 1944 р.» під пунктом 27 зазначено: «З початком квітня УПА провела мобілізацію воєнноздібних чоловік серед українського населення. Мобілізація була проведена в небезпечних теренах (прифронтна полоса і підрайонні центри), внаслідок чого відділи сильно збільшились» [8]. ОУН та УПА на Волині на той час мали багато необхідних засобів і важелів впливу, щоб провести власну мобілізацію [6, 42].

Зростання чисельності та бойової активності УПА в тилу Червоної армії спричинило декілька великих оперативно-військових операцій ВВ НКВС із застосуванням усіх видів зброї. Так, 21–27 квітня 1944 р. проведено операцію з оточення і прочісування великого масиву кременецьких лісів [1, 627].

Сили Внутрішніх військ НКВС, за повідомленнями УПА, були в декілька разів більшими і нараховували 35 000 активних «багнетів». До складу цього угруповання безпосередньо входило 4 бригади ВВ НКВС, полк кінноти, 15 легких танків, до того ж використовувалась авіація (6-ий штурмовий авіаполк НКВС), бронепоезд, залучалися фронтові частини (у складі лише згаданих чотирьох бригад нараховувалось 15 000 бійців) [2, 127].

Головною ударною силою енкаведистів під час бою виступала мотострілецька бригада, яка чисельно значно перевищувала фронтовий армійський еквівалент. За штатом вона нараховувала 5 батальйонів (чисельність кожного – 713 «багнетів»). У бригаді загалом мало нараховуватися за штатом 4 025 бійців, які на озброєнні, крім гвинтівки і автоматів, мали додатково 45 мінометів, 30 танкових кулеметів. Кожна бригада була забезпечена окремим саперним підрозділом і

значною кількістю броневих автомобілів та автомашин. Отже, червонопогонники мали семикратну перевагу [6, 47].

Згідно з архівними даними, 30-тисячне з'єднання Червоної армії і військ НКВС зішлись у протиборстві з 5-ма тисячами українських повстанців, які пішли в бій за державний суверенітет України добровільно, без примусової мобілізації [10, 107].

Видання Закордонних Частин ОУН під назвою «УПА. Бойові дії УПА за 1943–1950 рр.» в другій частині бібліотеки Українського Підпільника за 1960 р. також може внести ясність у масштаби та кількість жертв бою: «24 квітня 1944 р. о год. 7-й ранку більшовики розпочали генеральний наступ проти з'єднань УПА в Кременецьких лісах. На далеких відтинках енкаведистам пощастило відкинути українських повстанців з їх висхідних позицій. Головний бій розгорівся у Гурбах. Після сильного гранатометного вогню та за умови співдії всіх видів зброї ворог кілька разів зривався до атаки. Завзятий бій тривав весь день безупину, і щойно ніч принесла передишку. Уночі українські повстанці прорвалися з ворожого оточення в Суразькі ліси, а головні сили взяли напрям на Полісся [3].

Під час операції повстанські підрозділи були змушені вести важкі фронтальні оборонні бої, що проходили зі змінним успіхом [1, 628]. Кульмінацією стали бої 24 квітня в районі села Гурби. Незважаючи на застосування кавалерії, танків і артилерії, не вдалося вибити повстанців із їхніх позицій і видавити з лісу на відкритий простір, у тили фронтових військ Червоної армії в районі м. Кременця. Вранці 25 квітня 1944 р. підрозділи УПА, покинувши обози та шпиталі, провівши один великий бій у селі Буца, змогли трьома колонами вийти з оточення. Основну частину загиблих у Кременецькій операції з боку УПА становили новобранці, поранені та цивільне населення [4].

Після виходу частин УПА з оточення ще більше двох діб (до 27 квітня) Внутрішні війська НКВС продовжували прочісування в Кременецьких лісах. Більшість мобілізованих, які перебували в лісі, були вбиті або заарештовані. Серед убитих («помордованих») – близько 100 поранених повстанців зі шпиталю, який не вдалося евакуювати [2, 133–134].

«Повстанців втратили 80 чоловік убитими, 100 чоловік зазнали поранень, 200 вбитих новомобілізованих чоловіків та німців, близько 400 вбитих та близько 300 зловлених із мобілізованих і цивільних. Більшовики втратили 800 чоловік убитими», – згадує командир «Ясен» [5].

Вважаємо, що більш об'єктивна інформація про результати бою є у звіті Тернопільського обкому КП(б)У: «Маючи дані, які отримано шляхом слідства про те, що в Кременецьких лісах дислокується курінь Кропиви і ряд інших бандформвань УПА оперативно-військова група шляхом прочісування лісових масивів Шумського і Кременецького районів виявила розташування бандгруп і нав'язала їм бій. За час бойових дій з 22 по 27 квітня цього року було знищено більше тисячі (якщо точніше, то 1 076) бандитів і чотириста бандитів захоплено в полон» [9].

Стосовно жертв під час величезного за масштабами протистояння українського визвольного руху регулярним частинам Червоної армії, Внутрішнім військам НКВС, Прикордонним військам НКВС, військам Охорони тилу 1-го Українського фронту та збройним частинам радянських партизанських загонів під час

Гурбенської битви, то їх підрахунок є справою доволі суперечливою. Ні та, ні інша сторона не оприлюднювала детальних даних кількості загиблих чи якесь їх аргументоване узагальнення. Інформація про жертви у звітах як з одного, так і з іншого боку має пропагандистський і необ'єктивний характер [6, 63].

Підсумовуючи наслідки найбільшої битви УПА з Внутрішніми військами НКВС у Кременецьких лісах 21–25 квітня 1944 р., можемо стверджувати, що для Української Повстанської Армії цей пекельний двобій виявився переможним [6, 69].

Відділи УПА не лише дали бій досвідченим регулярним частинам Червоної армії та НКВС, гідний подиву і слави, але й зберегли основні збройні сили. Командири частин УПА-Північ та УПА-Південь зуміли врятувати найбільш досвідчений елемент повстанської армії, вивівши його з «Гурбенського котла», і двома великими групами з боями пройти сотні кілометрів однією колоною аж до Полісся, іншою – в напрямку Сходу. Цими битвою та рейдом було вписано абсолютно нову сторінку в історії українського народу. Сторінку звитяги, боротьби та жертвовності простих українських чоловіків, жінок та юнацтва [6, 4].

Для воїнів УПА бій під Гурбами виявився найбільшим в історії їхнього існування. Він став прикладом для наслідування майбутніми антикомуністичними рухами другої половини ХХ ст., адже за відсутності найменшого шансу перемогти повстанці не здалися і продовжили боротьбу.

Джерела та література

1. Внутренние войска в Великой Отечественной войне. 1941–1945. Москва, 1975. 728 с.
2. Вовк О. До питання про найбільшу битву УПА під Гурбами. *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. Дрогобич, 2002. С. 127–133.
3. ГАРФ. Ф. Р-9401, Оп. 2, Д. 65, Л. 8.
4. Государственный архив Российской Федерации. Ф. 9401. Д. 65. Л. 8.
5. ДА СБУ, Ф. 13. Спр. 376. Т. 66, Арк. 71–73; 50–51.
6. Марчук І., Тищенко О. Гурби. Квітень 1944-го. Видання п'яте, оновлене. Рівне: видавець Олег Зень, 2009. 204 с.
7. Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія: Історичні нариси / НАН України; Інститут історії України / С. В. Кульчицький (відп. ред.). Київ: Наукова думка, 2005. 495 с.
8. ЦДАВО України, Ф. 3837, Оп. 1, Спр. 2, Арк. 5–6.
9. ЦДАГО України, Ф. 1, Оп. 23, Спр. 930, Арк. 196.
10. Чорномаз Б. Д. Гурби і Уманщина. *Уманська старовина*. 2017. Вип. 3. С. 106–109.